

Vagyon elleni kriminális cselekmények a modernizálódó kiskereskedelemben¹

Bevezetés

A vagyon elleni támadások/sérelmek jelensége lényegében egyidős a vagyon és a tulajdon kategóriáival, és ebből fakadóan már a római jog nevesítette azokat. *Marton Géza* megállapítása szerint ugyanakkor az ide tartozó deliktumokat ekkoriban még mindössze néhány bűncselekményben foglalták össze: „furtum, damnum, iniuria, metus, dolus, fraus creditorum”.²

Az első magyar büntetőtvények – így az 1878. évi V. tc. (a magyar büntető-törvénykönyv a büntettekről és vétségekről, a továbbiakban: Csemegi-kódex), illetve az 1879. évi XL. tc. (a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról, a továbbiakban: Kbtk.) – már részletesen szabályozták az ide tartozó tényállásokat. Az e cselekmények genus proximumával kapcsolatos elnevezésbeli bizonytalanságot jelezhetette ugyanakkor, hogy a Csemegi-kódex maga a jogi tárgy szerinti besorolást a Különös Rész e fejezeteiben mellőzte, és mindössze az ide sorolt deliktumok nevével határozta meg az egyes fejezetek címét (pl. XXVI. Fejezet – A lopás, XXIX. Fejezet – A jogtalan elsajátítás, XXXI. Fejezet – A csalás stb.). Egy helyen azonban, a Csemegi-kódex 113. § 2. mondatában kifejezésre jutott, hogy „vagyon ellen irányzott büntettek és vétségek” megnevezéssel illelhetők az ide tartozó tényállások, a közös főfogalom tehát a *vagyon* kategóriája lehet. Ezzel szemben a Kbtk. X. Fejezete „A tulajdon elleni kihágások” szabályozását tartalmazta, a középpontba tehát a *tulajdont* állította. A korabeli jogirodalom ugyanakkor közös megnevezésként alapvetően a „vagyon elleni” kitéltet preferálta,³ és bár a vagyon és tulajdon közötti törvényi szóhasználati

* Ambrus István PhD, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék; tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet

¹ A kutatást az NKFIH 128394. számú PD_18 posztdoktori kiválósági programja támogatta.

² Marton Géza: A vagyon elleni deliktumok rendszere a büntetőtörvénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, 1915/40., 418. o.

³ A Csemegi-kódex elfogadása körüli vitából lásd például Illés Károly: A vagyon elleni büntettekről. Tanulmány, tekintettel a magyar büntető törvénykönyv javaslatára [1. r.]. *Magyar Igazságügy*, 1875/5., 289–310. o. és Csemegi Károly: A vagyon elleni büntettek és vétségek. A m. btkv. javaslatának 26–37. fejezetei [1. r.]. *Magyar Igazságügy*, 1876/4., 203–229. o. A későbbi monográfiák körében így Angyal Pál: *A lopás*. Athenaeum, Budapest, 1933, 17. o. Ezzel szemben elvileg tulajdon elleni büntettnek tekintette a lopást Heil Fausztin: *A lopás fogalma és lényeges ismérvei*. Ügyvédek Lapja Kiadó-

különbségtétel a kihágások (jelentős részének) 1950-es évekbeli szabálysértéssé transzformálódása⁴ után is fennmaradt, a magunk részéről annak ellenére is a polgári jogi értelemben átfogóbbnak tekinthető „vagyon” kategóriáját⁵ használjuk mind a büntetőjogi, mind a szabálysértési jogi irodalomban,⁶ hogy az ide tartozó bűncselekmények és szabálysértések nem jelentéktelen része valóban csupán a tulajdonjogot – mint jogi tárgyat – támadja. E tanulmány címében is ezért szerepel tehát a „vagyon elleni” kitétel, jóllehet a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) 177. §-a „A tulajdon elleni szabálysértés” címet viseli, míg vele szemben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) XXXVI. Fejezete „A vagyon elleni bűncselekmények” köréről rendelkezik.

A címben további magyarázatot igényel a „kriminális cselekmények” kategóriája. Használatának szabatoságát egy a kiskereskedelemben elkövetett bűncselekményekkel és szabálysértésekkel egyaránt foglalkozó tanulmányban – 2012. április 15-e óta – a Szabs. tv. preambuluma indokolhatja. Az ugyanis – szemben azzal a korábbi paradigmával, amely a szabálysértéseket közigazgatás-ellenes és kriminális cselekményekre osztotta⁷ – kifejezetten leszögezi, hogy a szabálysértés – a bűncselekményhez hasonlóan, azonban a deliktumként történő büntetni rendeléshez szükséges kockázatokkal és veszélyességgel nem rendelkező – *ex lege kriminális cselekmény*. A két jogintézmény között különbség ma már tehát csakis mennyiségi, de nem minőségi alapon tehető. Így napjainkban a szabálysértési jog tartalmában olyannyira közeledett a büntetőjoghoz, hogy *kvázi kihágási jogként* funkcionál.⁸ A bűncselekmény és a szabálysértés kategóriáját napjainkban tehát a mindkettőre használható kriminális cselekmény fogalma alá soroljuk be. E fogalom használata pedig jelen munkában már csak azért is szükséges, mert az áruházi körülmények között elkövetett vagyon elleni támadások sokszor az értékhatártól, illetve a felminősítő körülmények meg-

hivatala, Budapest, 1900, 22. o. Álláspontjához azonban nem ragaszkodott következetesen, mivel ugyanezen munkájában később úgy fogalmazott, hogy „[a] lopás tágabb értelemben vagyon elleni bűntett”. Uo. 157. o.

⁴ Ehhez lásd Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogi szemmel. *Közjogi Szemle*, 2014/4., 30–32. o.

⁵ Vö. Menyhárd Attila: *Dologi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 15. o.

⁶ Ambrus István – Hollán Miklós: Vagyon elleni szabálysértések. In: Hollán Miklós – Nagy Judit (szerk.): *A szabálysértési jog tankönyve*. Dialóg Campus–Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 105–131. o.

⁷ Lásd például 63/1997. (XII. 11.) AB határozat.

⁸ Mint Kis Norbert írja: „[v]éget ért az 1955-ben induló koncepcióra alapozott kísérlet a szabálysértési joggal”, miután a Szabs. tv. „a szabálysértési jog tárgyi hatályát a kriminális cselekményekre szűkítette”. Lásd Kis Norbert: A közigazgatási büntetőhatalom hatékonysági és jogbiztonsági dilemmái. *Belügyi Szemle*, 2015/12., 57. o. Ehhez hasonlóan: 38/2012. (XI. 14.) AB határozat.

lététől vagy hiányától, illetve újabban az alapeset mikénti minősítésétől függően minősülnek bűncselekménynek vagy szabálysértésnek.

A *kiskereskedelmet* köznapi értelemben fogjuk fel, így az áruházi, a szuper- és hipermarketekben, szaküzletekben vagy bevásárlóközpontokban található boltokban bonyolított, a lakosság áruellátását biztosító gazdasági tevékenységet értjük alatta. Ezen egységek *modernizálódása* körébe pedig a vásárlást könnyítő új szolgáltatásokat, a digitális fizetési módok, illetve az áruk eltulajdonításának megakadályozását/felfedezését célzó berendezések elterjedését soroljuk.

Kizárólag az áruház, bolt stb. sérelmére a vásárlók (tehát nem az alkalmazottak) által elkövetett cselekményeket vizsgáljuk.⁹ Az e-kereskedelem kapcsán felmerülő büntetendő cselekményekkel pedig terjedelmi okból nem foglalkozunk.¹⁰

Kriminális cselekmények a kiskereskedelemben

A köznyelvben „bolti lopásnak” tekintett cselekmények¹¹ az idegen dolog jogtalan eltulajdonítási célzatú elvétele miatt elsősorban jogilag is valóban *lopásként* minősülnek, éspedig a Btk. 370. §-a szerinti lopás bűncselekményeként, vagy a Szabs. tv. 177. § a) pont I. fordulata szerinti lopás(sal elkövetett tulajdon elleni szabálysértés)ként. A lopás diszpozícióját ismeretesen a Btk. 370. § (1) bekezdése határozza meg, amelyet a Szabs. tv. 29. § (1) bekezdés k) pontja alapján a szabálysértési jogban is alkalmazni kell.

A lopás a Btk. 462. § (2) bekezdés b) pontja szerinti ötvenezer forintot (a szabálysértési értékhatárt) meghaladó (tehát kisebb) értékre történő elkövetés alapján felmerülő, a Btk. 370. § (2) bekezdés a) pontjába ütköző bűncselekményi minősítése a gyakorlatban ritkábban fordul elő (bár az utóbbi évek áremelési tekintetében kizártnak sem mondható). Az ilyen értékű árut ugyanakkor többnyire olyan lopásgátló zárszerkezettel vagy más berendezéssel (pl. lágy etikett) védik, amelynek eltávolítása a Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont bc) alpontja alapján dolog elleni erőszakkal elkövettként minősülhet, ekként pedig az ilyen értékű tárgy eltulajdonítása már csak ezen okból is bűncselekményt valósít meg. Az értékhatárnak ezért a védelmi eszközzel ellátott termékek esetén a bűncselekmény mikénti minősülése szempontjából lehet jelentősége.

⁹ Lévén, éppen a lebukást elkerülendő, általában a bolti tolvajok is vásárolnak néhány terméket, amelyeket tehát ki is fizetnek. Ami pedig a dolgozókat illeti, a bírói gyakorlat szerint például a raktáros és az eladó terhére általában sikkasztást lehet megállapítani, ha a bolti készlethez tartozó árucikket eltulajdonítja, lásd BH 1977. 318.

¹⁰ Ez utóbbiakhoz lásd Nagy Zoltán András: A csalás-jellegű cselekmények az e-kereskedelem körében. In: Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. PTE-ÁJK-MTA TK, Pécs–Budapest, 2019, 148–168. o.

¹¹ Az angolszász terminológiában külön kategóriaként tartják számon a lopás e sajátos esetét (*shoplifting*), amely 1673 óta használatos. Ehhez lásd Denis P. Walsh: *Shoplifting. Controlling a Major Crime*. The MacMillan Press, London–Basingstoke, 1978, 23. o.

A gyakorlatban tipikusabb tehát, hogy a lopás pár ezer vagy egy-két tízezer forintos elkövetési értékére figyelemmel szabálysértést valósít meg; rendszeres haszonszerzésre törekedve, általában három-négy ízben történő elkövetése pedig, a Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont bb) alpontja alapján, az üzletszerűség [Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pontja] folytán bűncselekményt, amely – ha egyben azonos sértett sérelmére (de pl. nem franchise-rendszerben működő hipermarket esetén akár annak különböző helyeken található egységeiben) – követik el, a Btk. 6. § (2) bekezdése alapján folytatólagos bűncselekményként minősülhet.¹²

Ugyancsak nem kizárható kiskereskedelmi körülmények között a *csalás* bűncselekményének (Btk. 373. §) vagy szabálysértésének [Szabs. tv. 177. § b) pont I. fordulat] a megvalósulása. A vonatkozó bírói gyakorlat szerint „[a] lopás és a csalás tényállási elemei között a döntő elhatárolásnak [...] az az alapja, hogy amíg a csalási cselekménynél a sértett önmaga rendelkezik a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás hatására a vagyontárgy átadásáról, addig a lopásnál az elkövető a sértett tudta nélkül jut az eltulajdonítani kívánt ingó-sághoz”.¹³ Így nem vitásan csalás valósulhat meg, ha az elkövető igénybe veszi például a hipermarket áruhitel-szolgáltatását, és akár 0%-os THM mellett úgy köti meg az áruházban a szerződést és veszi át a terméket (mobiltelefon vagy más elektronikai eszközt stb.), hogy a részletek fizetésére szándéka és objektív lehetősége sincs.¹⁴ De, mint látni fogjuk, egyéb esetekben is felmerülhet a csaláskénti minősítés lehetősége.

Előfordulhat *jogtalan elsajátítás* [Btk. 378. §; Szabs. tv. 177. § (1) bekezdés a) pont III. fordulat], például ha a vásárló a tévedésből az áruszalagra fel nem helyezett, hanem a kosarában felejtett, így kifizetetlenül maradt dolgot utóbb eltulajdonítja, vagy ha a később észlelt, tévesen kapott plusz visszajáró pénzt megtartja. Ellenben tévedésben tartással elkövetett csalás lehet megállapítható, ha már a fizetésnél észleli a téves számolást és erről nem szól haladéktalanul.¹⁵

Végül az új technikai lehetőségek folytán egyre sűrűbben merül fel áruházi körülmények között a Btk. 375. §-ában szabályozott *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás*, annak is elsősorban a jogosulatlanul megszerzett elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz [Btk. 459 § (1) bekezdés 20. pont] felhasználásával elkövetett változata [Btk. 375. § (5) bekezdés].

¹² Vö. Ambrus István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*. SZTE-ÁJK, Szeged, 2014, 86–152. o. és 173–205. o. Itt jegyezhető meg, hogy a Szabs. tv. 29. § (1) bekezdés j) pontja – amely szerint a folytatólagosságra a Btk. általános részében meghatározottakat a szabálysértések tekintetében is alkalmazni kell – törvényszerkesztésében hibás, mivel a Btk. 6. § (2) bekezdése szerint folytatólagosság csak ugyanolyan bűncselekmény többszöri elkövetése esetén jöhet létre. Helyesen tehát úgy kellett volna a Szabs. tv. említett törvényhelyét megfogalmazni, hogy a Btk. vonatkozó rendelkezéseit a szabálysértésekre is *megfelelően* alkalmazni kell.

¹³ BH 1994. 648.

¹⁴ BH 2011. 92.; BH 2011. 160.

¹⁵ BH 1986. 266.

A következőkben a modernizáció egyes lehetséges hatásait tekintjük át a kiskereskedelemben megvalósuló kriminális cselekmények minősítésére.

A lopás stádiumtani értékelése

A korábbi gyakorlat egységes volt abban, hogy a *lopás bűncselekménye akkor befejezett*, ha az ellopott dolog már nincs a tulajdonos rendelkezése alatt és nincs reális lehetőség arra, hogy azt újra birtokba vehesse.¹⁶ Áruházi lopások viszonylatában ezt a bíróságok úgy konkretizálták, hogy „[b]efejezett lopást és nem lopás kísérletét kell megállapítani, ha az elkövető az önkiszolgáló boltban a ruházatában elrejt a lopott árut, de még a bolt területén leleplezik”.¹⁷ E felfogás kialakulása azon felismerésre volt visszavezethető, hogy az üzlet önkiszolgáló jellege nagyban megkönnyíti a lopás felfedezetlenül maradását, így a befejezettség szakaszának a lopás viszonylag korai stációjára pozicionálása indokolt.¹⁸

Nem változott meg e felfogás eleinte annak ellenére sem, hogy az 1990-es évektől kezdődően mind gyakoribbá váltak a lopást megnehezítő technikai eszközök, illetve biztonsági szolgálatok alkalmazása. Így a bíróság kimondta, hogy „[b]efejezett a lopás akkor, ha az elkövető az önkiszolgáló boltban a polcra levett árut a ruházatába rejt, az pedig, hogy a bolt kijáratánál jelzőbe rendezés van felszerelve, amely a kifizetetlen áru kivitele esetén csipogó hangot ad, nem alapozza meg a lopási cselekménynek kísérletként történő értékelhetőségét”.¹⁹ Általában hasonlóan ítéleztek a bíróságok az ezredforduló után is. Így a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság egy 2010-es eseti döntésében megállapította, hogy „a lopási cselekmény már az üzlet eladóterében befejezetté válik akkor, ha az elkövető az eltulajdonítani kívánt dolgot ruházatba, vagy egyéb módon történő elrejtéssel kivonja a tulajdonos rendelkezése alól”.²⁰

A jogirodalomban több, gyakorló jogásként dolgozó szerző is vitatta ugyanakkor a fenti álláspont – kivétel nélküli – helyességét.

¹⁶ BH 1982. 323.

¹⁷ BH 1990. 460. Besurranás esete kapcsán hasonlóan BH 1990. 81.

¹⁸ Beszédes, hogy az 1970-es évek elején bevezettek egy olyan, végül kéréséletűnek bizonyult módosítást, amely az *önkiszolgáló rendszerű kereskedelmi egységben* elkövetett lopást értékhátártól függetlenül bűncselekménynek minősítette. Lásd a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 296. § (2) bekezdés 7. pontját (hatályban volt 1972. január 1-től 1973. június 2-ig), a jogirodalomban Hardicsay Tibor: Az önkiszolgáló rendszerű kereskedelmi egységben elkövetett lopások bírósági tapasztalatairól. *Magyar Jog*, 1973/2., 73–78. o., Ihász József: Az önkiszolgáló rendszerű boltokban történő lopásokról. *Belügyi Szemle*, 1972/11., 54–57. o. A módosítás helyességét kritizálta Polgárdi Loránd: Az önkiszolgáló kereskedelmi egységekben elkövetett lopásokról. *Belügyi Szemle*, 1972/8., 56–57. o.

¹⁹ BH 1995. 73.

²⁰ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Katonai Tanácsa KB.II.45/2010/2.

Liziczay Sándor meglátása szerint az idézett nézet még olyan időben keletkezett, amikor hazánkban még nem működtek olyan, jelentős biztonsági rendszerrel ellátott bevásárlóközpontok és hipermarketek, ahol a bolti tolvajok cselekményeit technikai eszközökkel – így elsősorban kamerarendszerrel – monitorozni lehetett volna, továbbá a hatékony elektronikus áruvédelmi rendszerek kiépítése is a korábbi dogmatikai felfogás megváltoztatásának szükségessége mellett szólhat.²¹ Ezen érvek alapján az idézett szerző úgy foglalt állást, hogy az áru elrejtésének „az áruház személyzete vagy a biztonsági őr által történő észlelése miatt a lopási cselekmény befejezettségét jelentő birtokba vétel nem történik meg. Az elkövető megkezdí ugyan a sértett birtokának – a dolog feletti uralmának – megszüntetését, de helyette nem tudja létrehozni a dolog feletti saját uralmát”.²² Hasonlóan foglal állást Herman Szilárd, aki szerint „ha az elkövető eltulajdonítási céllal az önkiszolgáló boltban a ruházatába rejti az árut, de cselekményét kamerán figyeli a bolt alkalmazottja, majd a kasszát elhagyva azonnal feltartóztatja az elrejtett terméket ki nem fizető vásárlót, lopás kísérletét kell megállapítani”.²³

Hasonló álláspont olvasható ki a Kúria EBH 2012.B.32. szám alatt közzétett eseti döntéséből is, amely szerint „[a] lopás elkövetési magatartása az elvétel, amelynek következtében a dolog eddigi birtokosa többé nincs abban a helyzetben, hogy a dolog felett hatalmat gyakoroljon, azzal rendelkezzen. Az elvétel az eredeti birtoklás állapotának, mint uralmi, hatalmi helyzetnek a megváltoztatása, ami akkor befejezett, ha az eredeti birtokosnak nincs reális lehetősége a dolog további birtokolására, illetve arra, hogy újból annak birtokába kerüljön. Erre akkor kerül sor, ha egy új birtokállapot már létrejött. Ekkor a lopás befejezett.” Az indokolás szerint „a dolog jogtalan eltulajdonítását célzó magatartás konkrét mozzanata nem haladja meg a lopás kísérleti stádiumát, amíg a birtokos jelenlétében, szeme előtt, »élőben« történik; a birtokos azt folyamatosan észleli, figyelemmel kíséri, és lehetősége is van közbeavatkozni”.

Szintén érdekes a Pest Megyei Bíróságnak a fenti álláspontot tartalmi szempontból kiegészítő azon okfejtése, amely szerint „nem követhető mechanikusan [a korábbi] joggyakorlat a technikai felszereltség oly mértékű fejlettsége mellett, amikor a cselekmények igen jelentős részének felfedezése [...] az elkövetés megkezdésének pillanatában megtörténik és a biztonsági szolgálat az áru helyzetével mindvégig tisztában van”. Vagyis amikor „az elvétele irányuló első pillanattól fogva mindvégig fennállt a korábbi birtoklás helyreállításának reális lehetősége”, a megyei bíróság szerint a lopásnak csupán a kísérlete állapítható meg.²⁴

²¹ Liziczay Sándor: Dogmatikai kérdések az „áruházi lopások” büntetőjogi megítélése kapcsán – avagy létezik-e töretlen bírói gyakorlat? *Rendészeti Szemle*, 2008/12., 44. o.

²² Uo. 45. o.

²³ Herman Szilárd: Lopás vagy lopás kísérlete? *Beliügyi Szemle*, 2015/6., 97. o.

²⁴ Pest Megyei Bíróság 14.Bf.311/2006/4.

Ezen érvelés elvi megalapozottságának elismerése mellett a gyakorlati kérdés alapvetően az, hogy az eladótérben tartózkodó valamennyi, vagy akár csak számos potenciális tolvaj folyamatos szemmel tartása a magas (és egyre magasabb) fokú technikai eszközök bevetése mellett keresztülvihető-e. Nemcsak a lopás elleni védelem lehetőségei, hanem a bevásárlóközpontok méretei is jelentősen nőttek ugyanis az utóbbi két évtizedben. Így az elkövető teljes nyomvonalának figyelemmel kísérése sokszor ugyanúgy jóformán lehetetlen, mint ahogy például az is könnyen előfordulhat, hogy egy adott időpontban akár kétszer annyi tolvaj is „munkálkodik” az eladótérben, mint ahány biztonsági kamerát ott elhelyeztek, vagy ahány biztonsági feladatokkal megbízott személy az áruházban dolgozik. Ezekben az esetekben elképzelhető, hogy a lopás észlelésére egyáltalán nem kerül sor, vagy ha mégis, az elkövetőnek – miután felfedezi, hogy figyelik – van ideje arra, hogy a lopott dolgot a zsebéből a sorok között kirakja, vagy egyszerűen elfogyassza, a lebukást elkerülendő. Mindezek alapján tipikusan a történeteket kamerával megfigyelő/rögzítő áruházakban is a véletlenes múlhat egy-egy elkövető lebukása vagy ennek elmaradása. Bizonyítási nehézséget jelenthet továbbá, hogy az áruházi jegyzőkönyvből sokszor nem állapítható meg, hogy a tolvaj megfigyelése már a lopás megkezdésétől folyamatosan zajlott, avagy csupán később, de még az áruház területének az elhagyása előtt leplezték le, például a gyanús viselkedése miatti véletlenszerű ellenőrzés keretében.

Az az ideális helyzet tehát, amelyekről a fenti szerzők írnak, a gyakorlatban ritkábban fordulhat elő. Ezzel a realitással számol a Kúria egy másik döntése is, amelyben a lágy etikett gyakorlati funkciójának körvonalazása során úgy fogalmaz, hogy „[a] »lágý etikett« és más hasonló, kizárólag hangjelzéssel működő technikai eszközök a dolog elvételét nem gátolják, funkcionálisan csak akkor működnek, ha a pénztár után felállított ellenőrző rendszeren áthaladnak vele. E rendszer rendeltetése éppen az, hogy a már befejezett lopást, a fizetés nélküli távozást észlelje és jelezze, és ezzel a bűncselekmény felderítését, leleplezését segítse és a már az elkövető birtokában levő áru elvitelét nehezítse.”²⁵ Egy gyakorlati felhasználásra szánt kézikönyv szerint továbbá a „[k]is alapterületű üzleteknél az elkövetés közvetlen helyszínét általában nem lehet megállapítani, gyakorlatilag az üzlet területe. Itt a lopást olyan területre szven követik el az elkövetők (az áru elrejtése), ahol azt az adott pillanatban az eladó nem látja. Néhány száz m²-es üzletnél az elkövetők sok esetben az eladótér azon területeire viszik az árut, ahol annak eltulajdonítása, elrejtése a berendezési tárgyak takarása miatt lehetségessé válik. Az eladók itt sem láthatják a cselekmény elkövetését”.²⁶ Összegezve: a rutinos bolti tolvajok tehát általában

²⁵ BH 2014. 202.

²⁶ Pisky Józsefné: *A fogyasztói és a belső lopások jellegzetességei a kereskedelmi egységekben, a vásárlói lopások ügyintézésének jogi és etikai szabályai*. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzési_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszköz_rendszereinek_kialakítása/17_0005_tartalomelem_015_munkaanyag_100331.pdf

megtalálják a módját annak még a bekamerázott üzletekben is, hogy észrevétlenül maradjanak.

Ugyanígy sajnos egyre gyakrabban kell számolnunk olyan vakmerő tolvajokkal is, akik annak ellenére is megpróbálják megtartani az elvett dolgot, hogy felfigyeltek a tevékenységükre. Ilyen esetben, ha a megtartás érdekében akaratot hajlító erőszakot fejtenek ki – a Kúria által is akceptáltan²⁷ – a befejezett lopás mellett zsarolás (Btk. 367. §) bűncselekménye lehet megállapítható.²⁸

Mindezek alapján, megítélésem szerint a lopás kísérleti szakban rekedése a gyakorlatban két esetben lehet elképzelhető (a fenti, esetlegesen fennforgó, ideálisnak mondható helyzeten túl). Egyrészt jelenleg akkor, *ha olyan önkiszolgáló kasszát (is) üzemeltető áruházról van szó, ahol az elektromosan működő kapu csak akkor engedi ki a vásárlót, ha leolvasta a blokkon található vonalkódot*. Ilyen körülmények között ugyanis a tolvaj folyamatos figyelemmel kísérése hiányában is kizárható lehet, hogy elhagyja a bolt területét például a zsebébe rejtett dolgokkal. Emellett pedig talán már néhány év múlva sem lesz elrugaszkodott felvetés, hogy *az áruházakban olyan, mesterséges intelligencia (MI) által vezérelt biztonsági rendszer fog működni, amely emberi erőforrás nélkül is képes figyelemmel kísérni a potenciális tolvajokat*.²⁹ Egy ilyen rendszer meghonosítása valóban megpecsételhetné a korábbi dogmatikai álláspont sorsát: ha ugyanis az MI minden vásárlót automatikusan monitoroz, az áruház birtokállapota valóban sosem szűnik meg pusztán azáltal, ha valaki az értékeket ruházatában elrejt, a lopás tehát kísérleti szakban rekedhet.³⁰

Az áruházi lopás és csalás elhatárolása

Szintén érdekes vitakérdés, hogy *a vonalkód átragasztása vagy hamis mérés esetén lopást vagy csalást kell-e megállapítani*. Előbbire példa, ha az elkövető egy olcsóbb termék kódját helyezi a drágább árura és így előbbi értékét fizeti ki. Utóbbi eset pedig akkor forog fenn, ha a súlyra kapható termékek (pl. zöldség, gyümölcs stb.) önkiszolgáló mérőrendszerét működtető áruházban az elkövető a mérést követően további árut pakol a zsákba, így kisebb összeget kell kifizetnie, mint amekkora mennyiségű árut valójában magával visz. Ebben a körben

²⁷ BH 2014. 267. II.

²⁸ Így Ambrus István – Deák Zoltán: A Kecskeméti Városi Bíróság ítélete a dolog megtartásával elkövetett rablásról. A tetten ért tolvaj által alkalmazott kompulzív erőszak (vagy nem minősített fenyegetés) esetén zsarolás és lopás valóságos halmazata. *Jogesetek Magyarázata*, 2013/1., 33–42. o.

²⁹ Vö. például a Kínában fejlesztett arcfelismerő rendszerekkel: https://index.hu/kulfold/2018/09/22/a_szemunk_elott_epult_ki_a_digitalis_diktatura/.

³⁰ Ehhez részletesen lásd Ambrus István: A mesterséges intelligencia és a büntetőjog. *Állam- és Jogtudomány*, 2020/4., 4–23. o. és Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információ korában. Mesterséges intelligencia, Big Data, profilozás*. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 39–104. o.

részemről – szemben Liziczayval³¹ – nem lopást, hanem csalási cselekményt látok, legalábbis olyan esetekben, amikor nem önkiszolgáló, hanem szokványos, tehát pénztáros által működtetett kasszánál szükséges az áruért a boltban fizetni. Ennek indokát abban látom, hogy ilyen esetben elvételre szükség valójában nincs, az elkövető teljes nyíltsággal, a pénztáros tévedésbe ejtése révén, sőt lényegében a pénztáros által a fizetés után az elkövető részére való átadás során jut véglegesen az olcsóbban megvásárolt dolog birtokába. Nem alapos az az ellenérv sem, hogy „a pénztáros nem jogosult rendelkezni az áruházban található termékekről, azok nincsenek a sértett részéről rábízva”³². Például egy kisebb boltban ugyanis a rábízás ténye biztosan nem tagadható, ellenkező esetben nem lehetne sikkasztást megállapítani az áru egy részét el tulajdonító pénztáros részére. Szintén nem meggyőző érv a lopási minősítés mellett, hogy „az áru nem a pénztáros megtévesztése folytán, az ő rendelkezésével kerül az elkövető birtokába. Azt az elkövető elvette, és mindvégig uralma alatt tartotta. Ezt az állapotot pedig nem szakítja meg az, hogy a fizetés érdekében azt időlegesen át kell adnia a pénztárosnak, mert a dolog felett továbbra is az elkövető rendelkezik, azt ténylegesen uralma alatt tartja”³³. Éppen ez az a pont ugyanis, ahogy a pénztáros a sértett megkárosítását megakadályozhatja, amennyiben észleli, hogy például 1000 forintért akar megvásárolni egy láthatóan kiemelten drága terméket (pl. parfüm, szeszesital stb.).³⁴ Ekkor tehát véleményem szerint még az áruház uralma alatt van a kosárból a szalagra helyezett termék. Sikeres megtévesztés esetén azonban az árut az elkövetőnek átadják, így ilyen esetben befejezett csalást lehet megállapítani.

A fentiekkel szemben, álláspontom szerint is *lopás valósul meg, ha a fizetésre a napjainkban egyre több szuper- és hipermarketben rendelkezésre álló ún. önkiszolgáló kasszánál kerül sor*. Itt ugyanis valóban az elkövető birtokába kerül, és onnan nem esik ki a dolog, mivel saját maga az, aki a vonalkódot leolvassa és az árut előbb a mérésre szolgáló felületre, majd fizetés után a táskájába pakolja. Amennyiben ugyanakkor az áru eltérő súlyát a gép érzékeli, és ezért a vásárlási folyamat folytatását nem engedi, a jelenlévő személyzet közbelépése folytán a lopás kísérleti szakban rekedhet. Itt is a technikai újítások juthatnak tehát büntetőjog-dogmatikai jelentőséghez.

³¹ Liziczay: i. m. 37–41. o.

³² Uo. 38. o.

³³ Uo. 39. o.

³⁴ Nem véletlenül részesülnek rendszeres oktatásban az ilyen módszerek kiszűrése érdekében a bolti dolgozók. Lásd Bognár Zsoltné: *Vagyonvédelmi eszközök (pl. etikett) elhelyezése az árun*. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/17_0008_tartalomlem_012_munkaanyag_100430.pdf.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás mint a kiskereskedelmi bűncselekmény új típusa

Az elmúlt évtized jogalkotási fejleményeiből fakad, hogy az áruházi kriminális cselekmény minősítésénél az *információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás megállapítása mind a lopást, mind a csalást megelőzi, amennyiben az elkövető a korábban ellopott* [Btk. 370. § (2) bekezdés b) pont be) alpont] *vagy készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* (Btk. 393. §) révén, *jogosulatlanul megszerzett bankkártyával fizet a vásárlásnál*. Az áruházi visszaélések ezen típusának jelentősége a COVID-19 világjárvány időszakában³⁵ ugyancsak megnőtt, hiszen egyrészt a kibontakozó gazdasági válság a bűnözés volumene növekedésének is kedvezhet,³⁶ másrészt az érintésmentes fizetés előtérbe állítása érdekében 5000-ról 15 000 forintra felemelt, a PIN-kód ismeretét nem igénylő ún. PayPass-os fizetés szélesebb körben teszi lehetővé a bankkártyával (hitelkártyával stb.) kapcsolatos csalást, mint ahogy arra a korábbiakban lehetőség volt. Ugyanez lehet a helyzet az ún. card-not-present jellegű elkövetés esetén, ahol nem a bankkártyával, hanem tipikusan az okostelefon banki applikációja segítségével történhet meg a fizetés, például lopott telefonnal.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás elsőbbsége mellett érvként szolgálhat, hogy az ugyan a Btk. miniszteri indokolása szerint nem tekinthető a csaláshoz képest speciális bűncselekménynek, jogi tárgya azonban mind a csalásét, mind a lopásét lefedi, mivel az információs rendszerek zavartalan működéséhez fűződő társadalmi érdek mellett a vagyoni/tulajdoni jogosultságot is védelemben részesíti. Nem véletlen, hogy a jogi tárgy kettős jellegére figyelemmel e bűncselekménynek sem szabálysértési, sem vétségi alakzata nincsen, hanem alsó értékhatártól függetlenül büntettként minősülhet. E bűncselekmény mellett a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés – a kétszeres értékelés tilalma miatt – halmazatban nem állapítható meg.³⁷ Amennyiben viszont dologelvétellel együttesen valósult meg a bankkártya jogosulatlan megszerzése, a lopás és az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás anyagi halmazat valóságos, de a ne bis in idem elvére itt is figyelemmel kell lenni: ha a lopás kizárólag a bankkártya egyidejű elvétele miatt minősült súlyosabban, e minősített eset megállapításának nincs helye. Ha viszont például okirat (személyi igazolvány, lakcímkártya stb.) is volt az ellopott tárcában, nincs akadálya a minősített lopás és az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás halmazati értékelésének.

³⁵ Ambrus István: A koronavírus-járvány és a büntetőjog. *MTA Law Working Papers*, 2020/5., 1–22. o.

³⁶ Gál István László: A koronavírus (COVID-19) és az általa okozott gazdasági világválság lehetséges hatásai a bűnözésre. *Magyar Jog*, 2020/5., 257–265. o.

³⁷ BH 2015. 244.

Nem információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, hanem a körülményektől függően jogtalan elsajátítás vagy tévedésben tartással elkövetett csalás valósul meg ugyanakkor, ha az elkövető a saját, jogszerűen tartott bankkártyájával fizet, a pénztáros azonban kisebb összeget üt be a valójában fizetendőnél. Ilyenkor ugyanis nincs szó jogosulatlanul megszerzett készpénzhelyettesítő fizetési eszközről, továbbá az ilyen eszközök nem rendeltetésszerű felhasználásából fakadó plusz jogtárgysérelem sem jelentkezik, tehát kizárólag a sértett vagyoni károsodása állapítható meg.

Összegzés

George Fletcher a lopás angolszász fogalma átalakulását elemző tanulmányában mutatott rá, hogy az évszázadok alatt kidolgozott büntetőjogi értelmezési keretek sutba dobása a kriminalizáció túlzott kiterjesztésével fenyegethet. Ezért a gyakorlatban rögzült korábbi megoldások tiszteletben tartása legalább olyan jelentőségű jogalkalmazói feladat, mint a jövőbe tekintő büntetőpolitika szempontjainak szem előtt tartása a jogalkotás során.³⁸

A hazai joggyakorlat vonatkozásában e rövid tanulmány alapján az rögzíthető, hogy a vagyon elleni bűncselekmények és szabálysértések dogmatikája, bár régtől fogva kidolgozott elveken alapul, a 21. századi modernizáció és digitalizáció e régi megoldások újragondolását is szükségessé tette a kiskereskedelmi körben megvalósított kriminális cselekmények viszonylatában is. Mindez azonban nálunk sem vezethet a büntetőjogi felelősség olyan mértékű objektivizálásához, amely például a kísérleti stádium túlságosan tág értelmezésében ölthetne testet.

³⁸ George P. Fletcher: *The Metamorphosis of Larceny*. *Harvard Law Review*, vol. 89, no 3, 1976, 530. o.